

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

КАФЕДРА ЛІСІВНИЦТВА

**КОМПЛЕКСНЕ ВИКОРИСТАННЯ НЕДЕРЕВИННИХ
РЕСУРСІВ ЛІСУ**

**Методичні вказівки та завдання до навчальної практики студентів зі
спеціальності 205 – «Лісове господарство»
освітнього ступеня – «Магістр»**

Київ – 2024

УДК 630*28

Наведено програму, методичні вказівки, завдання, інформаційно-довідкові та нормативні матеріали, контрольні запитання до навчальної практики студентів ОС «Магістр» Навчально-наукового інституту лісового і садово-паркового господарства.

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту лісового і садово-паркового господарства Національного університету біоресурсів і природокористування України (протокол №3 від 18.10.2024 року).

Укладач: канд. с.-г. наук, доцент В. В. Левченко.

Рецензенти: докт. с.-г. наук, професор В. М. Малюга;
канд. с.-г. наук, доцент Н. В. Пузріна.

Навчальне видання

**КОМПЛЕКСНЕ ВИКОРИСТАННЯ НЕДЕРЕВИННИХ
РЕСУРСІВ ЛІСУ**

Методичні вказівки та завдання до навчальної практики студентів зі спеціальності 205 – «Лісове господарство» освітнього ступеня – «Магістр»

Укладач: Левченко Вячеслав Володимирович.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ.....	5
Тема 1. Використання недеревинних ресурсів лісу.....	7
Тема 2. Облік урожайності грибів, плодів, лікарських рослин...	10
Тема 3. Заготівля деревних соків.....	13
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	16
ДОДАТКИ.....	17

ПЕРЕДМОВА

При інтенсивному веденні лісового господарства використання продукції лісу повинно бути комплексним та раціональним, що передбачає не лише вирощування лісу, його рубання, поновлення, а також і регульоване використання недеревинної продукції лісу. Тому особливого значення набувають питання технологій побічних користувань, які повинні забезпечувати з одного боку невиснажливе використання недеревинних ресурсів лісу, а з іншого – раціональну заготівлю та переробку отриманої продукції, тобто комплексне використання і відновлення всієї продукції лісу. Це дасть змогу значно підвищити продуктивність лісів, збільшити віддачу кожного гектару лісової площі, задовольнити потребу промисловості в сировині, а населення в продуктах харчування.

Знання теоретичних основ, набуття практичних навичок з раціонального використання та відновлення недеревинної продукції лісу необхідні фахівцям лісового господарства для організації постійного користування цієї продукцією без будь-якої шкоди для лісу.

Навчальна практика є елементом практичного навчання студентів, що передбачено програмою дисципліни «Комплексне використання недеревинних ресурсів лісу». Під час виконання практичних завдань, що передбачені у кожній темі навчальної практики, студенти поглиблюють та закріплюють теоретичний матеріал дисципліни, а також здобувають необхідні вміння та навички для вирішення завдань, що пов'язані з порядком загального та спеціального використання лісових ресурсів.

Для кожної теми навчальної практики визначена мета, представлені теоретичні положення, необхідні нормативні документи та довідкові матеріали, практичні завдання, методичні рекомендації до виконання поставлених завдань, форма подання результатів виконаної роботи та контрольні питання.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

1. Мета і завдання навчальної практики

Мета навчальної практики з дисципліни «Комплексне використання недеревинних ресурсів лісу» полягає у закріпленні теоретичних знань про порядок використання недеревинних ресурсів лісу та облік і заготівлю недеревинної продукції лісу. Головним завданням навчальної практики є формування у майбутніх фахівців лісового господарства розуміння комплексного використання лісових ресурсів.

У результаті виконання завдань навчальної практики студенти повинні вміти: для конкретних ділянок лісу визначати можливі напрямки комплексного ведення лісового господарства, що пов'язані не лише з вирубуванням дерев для заготівлі деревини, а також і з добуванням соку, заготівлею живиці, лубу, кори, деревної зелені, сіна, дикорослих плодів, грибів, лікарських рослин, очерету, збиранням лісової підстилки, випасанням худоби, розміщенням пасік та використанням корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, проведення науково-дослідних робіт згідно з діючими нормативно-правовими документами; проводити облік урожайності та визначати біологічний і експлуатаційний урожай дикорослих плодів, грибів, лікарських рослин; організовувати роботи по заготівлі деревних соків.

2. Організація проведення практики

Згідно з навчальним планом, на проведення навчальної практики з дисципліни «Комплексне використання недеревинних ресурсів лісу» відводиться три дні (15 годин) у 2 семестрі 1 курсу ОС «Магістр». Загальне керівництво навчальною практикою покладається на завідувача кафедри лісівництва. Відповідальним керівником практики є викладач кафедри. Керівник практики несе відповідальність за виконання усіма студентами програми навчальної практики. Кожен день навчальної практики складається із двох етапів роботи: виконання робіт у лісі та камеральної роботи з обробки зібраного матеріалу і оформлення звіту, в якому описується робота у лісі та представляються результати камеральної обробки матеріалу. Загальною формою звітності студента за навчальну практику є звіт, підписаний і оцінений керівником практики. Звіт має містити результати виконання студентом усіх тем програми практики та поставлених завдань і оформлюється відповідно до вимог чинних нормативів. Захист звіту за результатами навчальної практики проводиться на базі практики в останній день її проведення.

3. Зміст навчальної практики

Тема 1. Використання недеревинних ресурсів лісу

Порядок загального та спеціального використання лісових ресурсів. Вимоги нормативно-правових документів до заготівлі другорядних лісових матеріалів, здійснення побічних лісових користувань та використання корисних властивостей лісів. Максимальні норми (ліміти) безоплатного збору дикорослих трав'яних рослин, квітів, плодів, горіхів, грибів та на заготівлю другорядних лісових матеріалів, побічні лісові користування, використання корисних властивостей лісів. Лісовий квиток. Комплексне використання недеревинних ресурсів лісу.

Тема 2. Облік урожайності грибів, плодів, лікарських рослин

Окомірний та вимірювальний методи обліку урожайності грибів, плодів, лікарських рослин. Біологічний та експлуатаційний (виробничий, промисловий) урожай. Встановлення лімітів. Картування площ ягідників, грибовищ, лікарських рослин.

Тема 3. Заготівля деревних соків

Вплив умов навколишнього середовища (температури повітря, освітленості тощо), лісівницько-таксаційних показників деревостану, розміру крони, місцеположення у рельєфі на процес соковиділення. Встановлення фаз соковиділення. Біологічна та виробнича тривалість соковиділення. Технологія та організація заготівлі деревних соків. Вимоги нормативно-правових документів до заготівлі деревних соків.

4. Інструменти, прилади та інший інвентар

Мірні вилки, мірні стрічки, облікові рамки, сокири, крейда, різці, калькулятор, олівець або кулькова ручка.

5. Заходи по охороні праці та виробничій санітарії

Перед початком навчальної практики керівник академічної групи проводить загальний інструктаж з охорони праці, правил техніки безпеки, промислової санітарії, ознайомлює із вимогами Положення про порядок проведення навчальних практик студентами НУБіП України та Правилами внутрішнього розпорядку в студентських гуртожитках НУБіП України, про що студенти розписуються у відповідному журналі.

Тема 1. Використання недеревинних ресурсів лісу

Мета: навчитися призначати для лісових ділянок можливі заходи загального та спеціального використання лісових ресурсів.

Згідно з Лісовим кодексом України (ст. 65), використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання.

У порядку загального використання лісових ресурсів громадяни мають право в лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника в лісах приватної власності вільно перебувати, безоплатно без видачі спеціального дозволу збирати для власного споживання дикорослі трав'яні рослини, квітки, плоди, горіхи, гриби тощо. Максимальні норми безоплатного збору дикорослих трав'яних рослин, квіток, плодів, горіхів, грибів тощо встановлюються органами виконавчої влади.

У порядку спеціального використання можуть здійснюватися такі види використання лісових ресурсів:

- 1) заготівля деревини;
- 2) заготівля другорядних лісових матеріалів (живиці, лубу, пнів, кори, деревної зелені, деревних соків);
- 3) побічні лісові користування (заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету);
- 4) використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт.

Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється в межах лісових ділянок, виділених для цієї мети за спеціальним дозволом – лісорубним квитком (для заготівлі деревини) або лісовим квитком (для заготівлі другорядних лісових матеріалів, здійснення побічних лісових користувань, використання корисних властивостей лісів).

Використання недеревинних ресурсів у лісах України здійснюється згідно з Лісовим кодексом України (дод. А), законом України «Про рослинний світ» (дод. Б), Порядком спеціального використання лісових ресурсів (дод. В), Порядком заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України (дод. Д), Правилами використання корисних властивостей лісів (дод. Е) та ін.

При інтенсивному веденні лісового господарства на основі комплексного використання лісових ресурсів необхідно передбачати не тільки своєчасне лісопоновлення на зрубах і вирощування високопродуктивних, стійких лісових насаджень, але і використання недеревинної продукції лісу з урахуванням наукових розробок.

Використання ресурсів лісу деревного і недеревного походження дає змогу значно підвищити продуктивність лісів, збільшити віддачу кожного гектару лісової площі, задовольнити потребу промисловості в сировині, а населення в продуктах харчування.

Завдання

Для лісових ділянок (лісове насадження, зруб, галявина, рідколісся, лісосіка, що відведена для вирубування) необхідно призначити можливі заходи загального (збір для власного споживання дикорослих трав'яних рослин, квіток, плодів, горіхів, грибів) та спеціального (заготівля деревини, живиці, лубу, пнів, кори, деревної зелені, деревних соків, сіна, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, очерету, збирання лісової підстилки, випасання худоби, розміщення пасік, використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей, потреб мисливського господарства, проведення науково-дослідних робіт) використання лісових ресурсів. Виконання завдання необхідно представити у табличній формі (табл. 1).

Інструменти, прилади та інший інвентар

Форма для виконання завдання, олівець або кулькова ручка.

Контрольні питання

- 1. Охарактеризуйте загальне та спеціальне використання ресурсів лісу.*
- 2. Назвіть види спеціального використання лісових ресурсів.*
- 3. Які заходи належать до заготівлі другорядних лісових матеріалів?*
- 4. Які заходи належать до побічних лісових користувань?*
- 5. Що відносять до використання корисних властивостей лісів?*
- 6. Згідно з якими законодавчо-нормативними документами, у лісах України здійснюється загальне використання лісових ресурсів?*
- 7. Згідно з якими законодавчо-нормативними документами, у лісах України проводиться заготівля другорядних лісових матеріалів та здійснюються побічні лісові користування?*
- 8. Згідно з якими законодавчо-нормативними документами, у лісах України здійснюється використання корисних властивостей лісів?*
- 9. Наведіть приклади комплексного використання лісових ресурсів.*
- 10. Охарактеризуйте сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку комплексного використання лісових ресурсів в Україні.*

Рекомендовані джерела інформації

[2, 3, 5, 8, 9–13]

Тема 2. Облік урожайності грибів, плодів, лікарських рослин

Мета: навчитися проводити облік урожайності грибів, плодів, лікарських рослин окомірним та вимірювальним способами.

Без точного обліку сировинних ресурсів грибів, плодів і лікарських рослин неможливо налагодити планомірну і раціональну їх експлуатацію, тому виникає необхідність визначення їх площі, врожайності та запасу.

Для визначення урожайності грибів закладають 2-3 пробні площі (0,25 га кожна пробна площа) на кожний вид гриба в різних типах лісорослинних умов. Облік грибів на пробних площах здійснюють протягом усього вегетаційного періоду кілька років підряд і визначають середній показник їх врожайності.

Визначення врожайності трав'яних рослин, напівчагарників, чагарників проводять вимірювальним (3–5 пробних площ для кожного виду рослин) або окомірним методами. Мінімальні площі, які підлягають обліку, повинні бути такими: чорниця, кропива, багно, жостір, конвалія, звіробій, золототисячник, мучниця – не менше 0,5 га; малина, лохина, брусниця, полин – не менше 0,3 га; чебрець, цмин, журавлина, суниця, деревій, шипшина, материнка – не менше 0,2 га; череда, підбіл, подорожник, спориш, грицики, ромашка, папороть, бузина – 0,1 га; ялівець – 0,02 га; плаун – 0,01 га.

Якщо рослини розміщені рівномірно, то закладають 40–50 облікових площадок на пробній площі 0,5 га у кожному типі лісорослинних умов при різній зімкнутості крон у різному віці деревостану, а якщо нерівномірно, тоді закладають не менше 75 площадок на яких підраховують кількість рослин. При рідких заростях (не більше 3 рослин на 1 м²) рослини підраховують на трансектах шириною 1–2 м. Для трав'яних рослин і напівчагарників – звіробою, конвалії, чорниці, журавлини, суниці та ін. розмір облікових площадок складає 1,0 м², для чагарників – малини, калини, ожини, шипшини та ін. – 4,0 м², для черемхи, горобини, ялівцю та ін. – 10-50 м².

На облікових площадках підраховують стиглі і нестиглі ягоди. Сума ваги нестиглих ягід у переводі на стиглі і ваги стиглих дає загальний врожай ягід. Стиглі ягоди зважують, ділять їх вагу на кількість і знаходять середню вагу однієї ягоди. Кількість зелених ягід переводять на вагу стиглих. Для малини підраховують кількість ягід на 20–25 плодоносних пагонах. Кількість плодів бука, каштана та ін. дерев знаходять шляхом відбору пробної гілки з наступним підрахунком кількості плодів на ній, а також гілок на всьому модельному дереві.

Урожай напівчагарників, чагарників, дерев можна також визначати окомірно (табл. 2).

Таблиця 2

Шкала окомірної оцінки балу урожаю напівчагарників, чагарників і дерев (за С. М. Коз'яковим, 1978)

Бал урожайності	Характеристика плодоношення	
	малина, ожина, суниця	горобина, глід, шипшина, калина, ліщина, яблуня, горіх та ін. кущі і дерева
0	Плодів не виявлено	Плодів не виявлено
1	Поодинокі плоди: 1 м ² до 10 ягід	На модельному дереві до 100 плодів
2	На 1 м ² до 20 плодів	На модельному дереві до 300 плодів
3	Плоди трапляються на всій площі: на 1 м ² до 60 плодів	На модельному дереві до 500 плодів
4	Плодів багато: на 1 м ² до 100 плодів	На модельному дереві до 1000 плодів
5	Плодів дуже багато: на 1 м ² до 200 і більше плодів	На модельному дереві понад 1000 плодів

Примітка: бал урожаю малини, суниця, ожини визначається окомірно на 3 облікових площадках (1,0 x 1,0 м); бал урожаю горобини, глуду, шипшини, калини визначається окомірно на 3-5 модельних рослинах.

Середня урожайність плодів найбільш поширених дикорослих рослин лісів України представлена у таблиці 3.

Таблиця 3

Урожай плодів дикорослих рослин за градаціями урожайності при 100%-му проєктному покритті, кг·га⁻¹ (за С. М. Коз'яковим, 1987)

Оцінка урожаю	Чорниця	Журавлина	Лохина	Брусниця	Суниця	Ожина
низький	100	100	50	50	50	100
середній	300	300	200	100	100	200
високий	500	600	300	200	200	400

Під експлуатаційним (виробничим, промисловим) урожаем розуміють господарсько можливий урожай. Експлуатаційний запас становить 50 % біологічного запасу для ягід і 30 % для грибів. В експлуатаційний врожай не включають гриби, ягоди і лікарські рослини на ділянках поодинокого заселення і площах менше 0,5 га, де збирання є економічно недоцільним, а також ті площі, які необхідно залишити для розмноження і як корм для лісових звірів та птахів. У протилежному випадку такий урожай називають біологічним.

Завдання

1. Згідно з вищеописаним вимірювальним методом, необхідно визначити експлуатаційний урожай ягід чорниці на 1 га. Виконання завдання необхідно представити у табличній формі (табл. 4).

Таблиця 4

Номер облікової площадки	Кількість стиглих ягід, шт.	Кількість нестиглих ягід, шт.	Вага стиглих ягід, кг	Вага нестиглих ягід, кг	Біологічний урожай ягід, кг	Експлуатаційний урожай ягід, кг
1						
2						
... і т.д.						
Разом на 1 га						

2. визначити бал урожайності ягід чорниці за шкалою С. М. Козьякова (табл. 2).

3. Порівняти урожай ягід чорниці ($\text{кг}\cdot\text{га}^{-1}$), що визначено вимірювальним методом (табл. 4) з урожаєм ягід дикорослих рослин за градаціями урожайності при 100%-му проектному покритті за С. М. Козьяковим (табл. 3).

Інструменти, прилади та інший інвентар

Облікові рамки, ваги, тара для збору ягід, калькулятор, олівець або кулькова ручка.

Контрольні питання

1. З якою метою проводять облік сировинних ресурсів грибів, ягід і лікарських рослин?
2. Що розуміють під біологічним урожаєм ягід, грибів, лікарських рослин?
3. Що розуміють під експлуатаційним урожаєм ягід, грибів, лікарських рослин?
4. Скільки відсотків від біологічного запасу становить експлуатаційний запас?
5. Як здійснюють облік площ та визначають урожайність і запас дикорослих грибів?
6. Як здійснюють облік площ та визначають урожайність і запас дикорослих ягідників?
7. З якою метою здійснюють картування площ ягідників, грибовищ, лікарських рослин?

Рекомендовані джерела інформації

[1–6, 8, 10]

Тема 3. Заготівля деревних соків

Мета: набути практичні навички щодо технології та організації заготівлі деревних соків у лісових насадженнях.

З листяних деревних видів (береза, клен, граб, горіх, бук та ін.) у лісі можна добувати сік. Березовий та кленовий соки – цінна сировина природного походження, яка має різноманітне й широке застосування у сільському господарстві, медицині та інших галузях.

З настанням весняної пори у місцях пошкодження кори стовбура, або із зламаних гілок листяних деревних видів витікає пасока (клітинний сік). Це пов'язано із сокорухом у дерев. Основним деревним видом для добування соку у лісах України є береза повисла. Процес соковиділення залежить від умов навколишнього середовища (температури повітря, освітленості тощо), лісівницько-таксаційних показників деревостану, розміру крони, місцеположення у рельєфі та ін. На свіжих, вологих, сирих багатих ґрунтах, у низинах рельєфу сокопродуктивність більша, ніж на сухих і бідних ґрунтах. На підвищених формах рельєфу сік більш цукристий.

Фазу соковиділення встановлюють, проколюючи шилом кору із захватом деревини на глибину 1,0–1,5 см. Початком соковиділення є день, коли у цю фазу вступить не менше 10 % кількості дерев на площі, а масовим настанням – день, коли цей показник зросте до 50 %. Кінцем соковиділення є день, коли вихід соку закінчився у 50 % дерев.

Під біологічною тривалістю соковиділення розуміють період часу від початку соковиділення до його масового припинення. Для берези повислої вона складає 18–32 доби. При плануванні добування березового соку слід орієнтуватися не на біологічну, а на виробничу (промислову) сокопродуктивність – період від початку соковиділення до початку його бродіння, тобто помутніння соку та появи білого нальоту в каналах (15 днів). За сезон підсочки одне доросле дерево берези дає 80–170 л соку, а окремі дерева можуть дати до 360 л, у середньому 5–6 л за добу.

Роботи по добуванню березового соку розпочинаються з підбору та відведення в натурі певних розмірів ділянки лісу. Підбираються ділянки поблизу доріг або лісових кордонів. Згідно з Порядком заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України (дод. Д), ресурсною базою для заготівлі соків є: придатні для підсочки дерева спеціально створених для цієї мети насаджень; ділянки лісу, які виділяються за 10 років до рубки головного користування або інших видів рубок (у разі призначення насадження до рубки); пні дерев, зрубаних напередодні соковиділення. До ресурсної бази не включають деревостани III і нижчих класів бонітету, насадження з

діаметром дерев до 20 сантиметрів та за наявності на одному гектарі менш як 50 дерев з діаметром понад 20 сантиметрів.

Для добування соку непридатні дерева з тріщинами, пошкоджені пожежами, уражені збудниками хвороб та пошкоджені шкідниками. На відібраних деревах фарбою позначають порядкові номери, а під номером – кількість каналів.

При добуванні соку робітники повинні працювати в білих халатах, промивати марлеві фільтри, вести догляд за сокоприймачами. Після закінчення сезону підсочки, канали замазують садовим варом, віконною замазкою, живичною пастою або глиною з вапном.

Завдання

1. Згідно з вищезазначеними вимогами до ресурсної бази та відбору дерев для заготівлі соків, на лісовій ділянці з наявністю дерев берези необхідно визначити промисловий вихід соку (терміном у 15 діб) шляхом множення кількості дерев берези у деревостані на нормативний вихід соку встановлений для одного дерева (табл. 5). Виконання завдання необхідно представити у табличній формі (табл. 6).

Таблиця 5

Вихід березового соку з одного дерева за сезон підсочки, що росте за I-II класами бонітету (ТЛУ – В₂–В₃, С₂–С₃) у віці 45–55 років, л (за М. К. Булгаковим, С. М. Коз'яковим, А. В. Фесюком, 1987)

Показник	Вихід соку в залежності від діаметра дерева, л						
	20	24	28	32	36	40	44
Діаметр дерев на висоті 1,3 м, см	20	24	28	32	36	40	44
Вихід соку, л	65	85	110	135	160	180	205

2. Згідно з Порядком заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійсненні побічних лісових користувань в лісах України (дод. Д), необхідно визначити кількість каналів для добування березового соку на деревах берези шляхом множення кількості каналів на одному дереві на кількість дерев берези (табл. 6). На відібраних деревах берези для заготівлі соку необхідно поставити номер, а під номером – кількість каналів.

Таблиця 6

Промисловий вихід березового соку, л

Діаметр дерева, см	Кількість дерев, шт.	Вихід соку, л	Кількість каналів, шт.
20			
24			
.....і т.д.			
Разом			

Інструменти, прилади та інший інвентар

Мірна вилка, мірна стрічка, крейда, різці, калькулятор, олівець або кулькова ручка.

Контрольні запитання

- 1. Охарактеризуйте вплив екологічних чинників на сокопродуктивність листяних деревних видів.*
- 2. Яким чином лісівничо-таксаційні показники деревостану впливають на сокопродуктивність листяних деревних видів?*
- 3. Охарактеризуйте вплив підсочки на ріст і розвиток листяних деревних видів.*
- 4. Які ділянки лісу є ресурсною базою для заготівлі соків згідно з Порядком заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України?*
- 5. Як здійснюється відбір дерев берези підвищеної сокопродуктивності?*
- 6. Яких розмірів повинні бути глибина і діаметр каналів (при добуванні соку) та яка їх кількість повинна бути на дереві залежно від діаметра стовбура?*

Рекомендовані джерела інформації

[2, 3, 5, 7, 8, 10, 11]

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основні

1. Практикум з лісівництва : навч. пос. / Свириденко В. Є., Киричок Л. С., Бабіч О. Г., Бондар А. О. Київ : Арістей, 2011. 468 с.
2. Рябчук В. П. Недревна продукція лісу. Львів : Світ, 1996. 312 с.
3. Свириденко В. Є. Побічне користування лісом : навч. посіб. Київ : 2002. 240 с.
4. Телішевський Д. А. Гриби, ягідники і лікарські рослини лісів України. Львів : Вид-во Львівського ун-ту, 1972. 152 с.
5. Токарева О. В., Левченко В. В., Лакида М. О. Недревні ресурси лісу: навч. посіб. Київ : КОМПРИНТ, 450 с.

Допоміжні

6. Дари лісів / Єлін Ю. Я., Зерова М. Я., Лушпа В. І., Шабарова С. І. Київ : «Урожай», 1987. 304 с.
7. Рябчук В. П. Подсочка деревьев лиственных пород. Львов : Вища школа, 1981. 184 с.
8. Телишевский Д. А. Комплексное использование недревесной продукции леса. Москва : Лесная пром-сть, 1986. 261 с.

Інтернет-джерела

9. Лісовий кодекс України: закон України від 21 січня 1994 № 3852-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 15.03.2024).
10. Про затвердження Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України : постанова КМУ від 23.04.1996 р. № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-96-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
11. Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів : постанова КМУ від 23 травня 2007 р. № 761. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2007-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.03.2024).
12. Про затвердження Правил використання корисних властивостей лісів : наказ Мінагрополітики України від 14 серпня 2012 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1536-12#Text> (дата звернення: 10.02.2024).
13. Про рослинний світ: закон України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 22-23, ст.198. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text> (дата звернення: 11.03.2024).

ДОДАТКИ

Додаток А

ЛІСОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (витяг)

Стаття 1. Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцерозташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах.

Стаття 6. Лісовими ресурсами є деревні, технічні, лікарські та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва та відтворюються у процесі формування лісових природних комплексів.

Стаття 14. Громадяни та юридичні особи, які мають у приватній власності ліси, мають право власності на лісові ресурси та їх використання в порядку, визначеному цим Кодексом.

Громадяни та юридичні особи, які мають у приватній власності ліси, зобов'язані:

1) вести лісове господарство на основі матеріалів лісовпорядкування відповідно до цього Кодексу;

2) забезпечувати охорону, захист, відтворення і підвищення продуктивності лісових насаджень, посилення їх корисних властивостей та покращання родючості ґрунтів, виконувати інші заходи відповідно до вимог лісового законодавства;

3) дотримуватися правил і норм використання лісових ресурсів;

4) вести лісове господарство та використовувати лісові ресурси способами, які не завдають шкоди навколишньому природному середовищу, забезпечують збереження корисних властивостей лісів і створюють сприятливі умови для їх охорони, захисту та відтворення.

Стаття 65. Використання лісових ресурсів може здійснюватися в порядку загального і спеціального використання.

Стаття 68. Спеціальне використання лісових ресурсів здійснюється на лісових ділянках, які виділяються для цієї мети, без надання земельних ділянок. Лісова ділянка може бути виділена одному або кільком тимчасовим лісокористувачам для різних видів використання лісових ресурсів.

Стаття 69. Спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом (лісорубний квиток, ордер, лісовий квиток).

Спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування видається органом виконавчої влади з питань лісового

господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства.

Спеціальний дозвіл на інші види спеціального використання лісових ресурсів видається власниками лісів або постійними лісокористувачами.

На виділених лісових ділянках можуть використовуватися лише ті лісові ресурси і лише для цілей, що передбачені виданим спеціальним дозволом. Спеціальний дозвіл видається власниками лісів або постійними лісокористувачами у встановленому порядку також на проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства. Форми спеціальних дозволів і порядок їх видачі затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Стаття 72. У лісах без заповідання їм шкоди може здійснюватися заготівля другорядних лісових матеріалів: живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків.

Нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства може бути передбачено заготівлю інших другорядних лісових матеріалів.

Ліміт використання лісових ресурсів при заготівлі другорядних лісових матеріалів встановлюється відповідними органами виконавчої влади за поданням органу виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальних органів центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства, погодженим з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

Стаття 73. До побічних лісових користувань належать: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету.

Нормативно-правовими актами з ведення лісового господарства можуть бути передбачені й інші види побічних лісових користувань.

Побічні лісові користування повинні здійснюватися без заповідання шкоди лісу. Ліміт використання лісових ресурсів при здійсненні побічних лісових користувань встановлюється органами виконавчої влади відповідно до цього Кодексу за поданням органу виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальних органів центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства, погодженим з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища.

Стаття 77. Спеціальне використання лісових ресурсів, крім розміщення пасік, є платним.

Закон України Про рослинний світ (витяг)

Розділ I ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 4. Природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення

Природні рослинні ресурси за своєю екологічною, господарською, науковою, оздоровчою, рекреаційною цінністю та іншими ознаками поділяються на природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення.

До природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення належать:

а) об'єкти рослинного світу у межах:

– внутрішніх морських вод і територіального моря, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України;

– поверхневих вод (озер, водосховищ, річок, каналів), що розташовані і використовуються на території більш ніж однієї області, а також їх приток усіх порядків;

– природних та біосферних заповідників, національних природних парків, а також заказників, пам'яток природи, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення;

б) лісові ресурси державного значення;

в) рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, види яких занесені до Червоної книги України;

г) рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, та типові природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України.

До природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення законодавством України можуть бути віднесені й інші об'єкти рослинного світу.

До природних рослинних ресурсів місцевого значення відносяться дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, не віднесені до природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення.

Розділ II ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

Стаття 8. Форми використання природних рослинних ресурсів

Використання природних рослинних ресурсів здійснюється в порядку загального або спеціального використання.

Стаття 9. Загальне використання природних рослинних ресурсів

У порядку загального використання природних рослинних ресурсів громадяни можуть збирати лікарську і технічну сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та інші харчові продукти для задоволення власних потреб, а також використовувати ці ресурси в рекреаційних, оздоровчих, культурно-освітніх та виховних цілях.

Загальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється громадянами з додержанням правил, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, без надання їм відповідних дозволів.

Збирання у порядку загального використання дикорослих рослин, віднесених до переліку наркотиковмісних рослин, їх плодів, насіння, післяжнивних залишків, відходів сировини тощо, забороняється.

Торгівля лікарськими і декоративними видами рослин та їх частинами (корені, стебла, плоди тощо), зібраними в порядку загального використання природних рослинних ресурсів, забороняється.

Загальне використання природних рослинних ресурсів у разі їх виснаження, різкого зменшення популяційної та ценотичної різноманітності тощо може бути обмежене Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, а також центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, іншими уповноваженими центральними органами виконавчої влади відповідно до їх компетенції.

Стаття 10. Спеціальне використання природних рослинних ресурсів

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється за дозволом юридичними або фізичними особами для задоволення їх виробничих та наукових потреб, а також з метою отримання прибутку від реалізації цих ресурсів або продуктів їх переробки.

За умови додержання вимог законодавства можуть здійснюватися такі види спеціального використання природних рослинних ресурсів:

- збирання лікарських рослин;
- заготівля деревини під час рубок головного користування;
- заготівля живиці;
- заготівля кори, лубу, деревної зелені, деревних соків тощо;

– збирання квітів, ягід, плодів, горіхів, насіння, грибів, лісової підстилки, очерету тощо;

– заготівля сіна;

– випасання худоби.

Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання природних рослинних ресурсів.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення здійснюється за дозволом, що видається в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів місцевого значення здійснюється за дозволом, що видається в порядку, який визначається Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування.

Заготівля деревини під час рубок головного користування, живиці на земельних ділянках лісового фонду здійснюється в порядку, що встановлюється Лісовим кодексом України. Інші види спеціального використання рослинних ресурсів на земельних ділянках лісового фонду здійснюються в порядку, що встановлюється цим Законом, Лісовим кодексом України та іншими нормативно-правовими актами.

Реалізація лікарської та технічної сировини дикорослих рослин юридичними або фізичними особами, які не мають дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів, забороняється.

Не потребують дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів:

– власники земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, крім тих, що занесені до Червоної книги України та Зеленої книги України;

– користувачі (в тому числі орендарі) земельних ділянок, які їм надано для цільового призначення (ведення селянського (фермерського) господарства, особистого підсобного господарства, колективного садівництва, городництва, сінокосіння, випасання худоби), за винятком використання ними дикорослих судинних рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, а також грибів, види яких занесені до Червоної книги України, та природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України.

Форма дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Видача дозволів на спеціальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється у межах лімітів їх використання.

Стаття 11. Ліміти спеціального використання природних рослинних ресурсів

Ліміти спеціального використання природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення встановлюються на підставі науково

обґрунтованих нормативів центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Порядок встановлення лімітів спеціального використання природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення затверджується Кабінетом Міністрів України.

Порядок встановлення лімітів спеціального використання природних рослинних ресурсів місцевого значення визначається Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Стаття 12. Збір за використання природних рослинних ресурсів

Загальне використання природних рослинних ресурсів в Україні здійснюється безоплатно.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів є платним.

Розмір збору за спеціальне використання природних рослинних ресурсів визначається з урахуванням природних запасів, поширення, цінності, можливості відтворення, продуктивності цих ресурсів.

Стаття 13. Розподіл збору за спеціальне використання природних рослинних ресурсів

Збір за спеціальне використання природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення зараховується до відповідних бюджетів згідно з законодавством.

Збір за спеціальне використання природних рослинних ресурсів місцевого значення зараховується в повному розмірі до відповідних місцевих бюджетів.

Стаття 15. Використання природних рослинних ресурсів з природоохоронною, рекреаційною, оздоровчою, культурно-освітньою та виховною метою

Використання природних рослинних ресурсів з природоохоронною, рекреаційною, оздоровчою, культурно-освітньою та виховною метою здійснюється в порядку загального використання.

Стаття 16. Використання природних рослинних ресурсів з науково-дослідною метою

Для проведення науково-дослідних робіт, пов'язаних з використанням природних рослинних ресурсів, у встановленому земельним законодавством порядку можуть визначатися спеціальні земельні ділянки, на яких зростають об'єкти рослинного світу.

Правила використання природних рослинних ресурсів з науково-дослідною метою затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

У разі виявлення порушення законодавства про рослинний світ та використання природних рослинних ресурсів не з науково-дослідною метою у встановленому законодавством порядку може бути прийняте рішення про обмеження або заборону використання природних рослинних ресурсів.

Стаття 17. Використання природних рослинних ресурсів для забезпечення потреб виробництва у технічній, лікарській, пряно-ароматичній, харчовій сировині з дикорослих рослин

Промислове збирання технічної, лікарської, пряно-ароматичної, харчової сировини з дикорослих рослин провадиться з урахуванням принципів невиснаження природних рослинних ресурсів, збереження сприятливих умов для життя диких тварин та охорони довкілля.

Закупівля лікарської та технічної сировини з дикорослих рослин у юридичних або фізичних осіб здійснюється за умов наявності у них дозволів на спеціальне використання природних рослинних ресурсів.

Збирання технічної, лікарської, пряно-ароматичної, харчової сировини з дикорослих рослин здійснюється відповідно до Правил, що затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Стаття 18. Використання природних рослинних ресурсів для випасання худоби та забезпечення інших потреб тваринництва

Використання природних рослинних ресурсів для випасання худоби та забезпечення інших потреб тваринництва здійснюється на земельних ділянках, що визначаються в установленому земельним законодавством порядку.

Використання природних рослинних ресурсів для випасання худоби та забезпечення інших потреб тваринництва забороняється, якщо це може призвести до деградації земель, зайнятих об'єктами рослинного світу, або перешкоджає їх своєчасному природному відтворенню.

Стаття 19. Використання природних рослинних ресурсів для потреб бджільництва

Використання природних рослинних ресурсів для потреб бджільництва здійснюється безоплатно і без отримання дозволу на спеціальне використання природних рослинних ресурсів шляхом розміщення пасік на відповідних земельних ділянках за погодженням з власником, користувачем (в тому числі орендарем) такої ділянки.

ПОРЯДОК
спеціального використання лісових ресурсів (витяг)

Заготівля другорядних лісових матеріалів

16. У лісах без заподіяння їм шкоди може здійснюватися заготівля живиці, пнів, лубу та кори, деревної зелені, деревних соків.

17. Заготівля живиці здійснюється шляхом підсочування у стиглих хвойних деревостанах, які після закінчення строків підсочування вирубуються, а також у пристигаючих деревостанах, які до часу закінчення підсочування підлягатимуть вирубуванню.

Лісові ділянки для заготівлі живиці визначаються відповідно до матеріалів лісовпорядкування та планів рубок головного користування.

Роботи, пов'язані із здійсненням заготівлі живиці, повинні бути завершені не пізніше 1 листопада року закінчення підсочування. У разі погіршення санітарного стану деревостанів заготівля живиці припиняється достроково.

18. Пні дерев заготовляються для отримання осмолу та дров.

Забороняється заготівля пнів у смузі завширшки 50 метрів уздовж водотоків.

19. Луб заготовляється в період інтенсивного руху соків (квітень-травень) шляхом знімання кори з дерев, призначених для рубки у поточному році.

20. Кора деревних порід (дуба, крушини, калини, ялини тощо) заготовляється з метою отримання лікарської сировини, а також технічної сировини для виробництва дьогтю.

Кора для виробництва дьогтю заготовляється з дерев берези, призначених для рубки в найближчі два роки, або із зрубаних і вітровальних дерев протягом року.

21. До деревної зелені належать дрібні пагони і гілки дерев, підліску, підросту та цілі дерева, що заготовляються з метою приготування корму для тварин, а також задоволення технічних, ритуальних та інших потреб. Цілі дерева заготовляються (викопуються) для садіння на землях інших категорій.

Заготівлю деревної зелені здійснюють на спеціально визначених лісових ділянках або суміщають з проведенням рубок.

22. Заготівля деревних соків здійснюється:

– з придатних для підсочування дерев на спеціально створених деревостанах;

– на ділянках лісу, які виділяються за 10 років до проведення рубок головного користування або інших рубок (коли деревостан призначено до рубки);

– з пнів дерев, зрубаних напередодні соковиділення.

У разі погіршення санітарного стану деревостанів заготівля соку припиняється достроково.

Обсяги щорічної заготівлі другорядних лісових матеріалів визначаються для кожного власника лісів або постійного лісокористувача під час лісовпорядкування або спеціальних обстежень.

Побічні лісові користування

23. До побічних лісових користувань належать: заготівля сіна, випасання худоби, розміщення пасік, заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, збирання лісової підстилки, заготівля очерету.

24. Для сінокосіння можуть використовуватися незалісені зруби, галявини та інші не вкриті лісовою рослинністю лісові ділянки, на яких не очікується природне відновлення лісів.

В окремих випадках, коли це не завдає шкоди лісовій рослинності, для заготівлі сіна використовуються зріджені деревостани, міжряддя лісових культур та плантацій.

У разі наявності у травостої видів рослин, віднесених до Червоної книги України, період заготівлі сіна визначається за погодженням з обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями, органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим.

25. Випасання худоби, крім кіз, дозволяється на вкритих і не вкритих лісовою рослинністю ділянках, якщо це не завдає шкоди лісу.

У лісах природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення випасання худоби може здійснюватися лише за умови, що це не суперечить їх цільовому призначенню.

26. Ділянки для розміщення вуликів і пасік з метою раціонального використання медоносів лісу і лучного різнотрав'я виділяються переважно на узліссях, галявинах та інших не вкритих лісовою рослинністю ділянках.

Місця розміщення вуликів і пасік визначають власники лісів або постійні лісокористувачі з урахуванням умов ведення лісового господарства та використання інших видів лісових ресурсів.

Розміщення пасік у місцях масового відпочинку людей забороняється.

27. Заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин здійснюється способами, що виключають виснаження їх ресурсів.

Заготівля лісових продуктів для отримання харчової та лікарської сировини в лісах, де заходи боротьби із шкідниками та хворобами здійснювалися з використанням хімічних засобів, лісах, розташованих у

смугах відведення автомобільних доріг або в зонах впливу хімічного та промислового виробництва, здійснюється з дотриманням відповідних санітарних норм і правил.

Збирання рослин (їх частин) і грибів, занесених до Червоної книги України, забороняється.

28. Збирання лісової підстилки допускається в окремих випадках в експлуатаційних лісах на ділянках, що визначаються власниками лісів або постійними лісокористувачами.

Збирання лісової підстилки забороняється на лісових ділянках, розташованих у бідних лісорослинних умовах, на ділянках з ерозійними процесами та в місцях масового розмноження грибів.

29. Заготівля очерету здійснюється з урахуванням збереження сприятливих умов для життя диких тварин і птахів, інших вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.

30. Обсяги щорічного здійснення побічних лісових користувань визначаються для кожного власника лісів або постійного лісокористувача під час лісовпорядкування або спеціальних обстежень.

Використання корисних властивостей лісів

31. Використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт здійснюється з урахуванням вимог щодо збереження лісового середовища та природних ландшафтів, з дотриманням правил архітектурного планування приміських зон і санітарних вимог.

32. Використання корисних властивостей лісів може бути тимчасово зупинене у разі високої пожежної небезпеки, незадовільного стану лісів внаслідок ущільнення ґрунту їх відвідувачами, виникнення вогнищ шкідників і хвороб лісу та інших факторів, що призводять до ослаблення природних функцій лісів.

33. У разі погіршення стану насаджень лісокористувачами з'ясовуються причини погіршення, вживаються заходи до зняття або зниження рівня рекреаційного навантаження, а також до усунення причин такого погіршення та регулювання інтенсивності відвідування.

34. Виділення лісових ділянок для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей здійснюється з урахуванням схем районного планування, генеральних планів розвитку населених пунктів, програм розвитку лісового господарства Автономної Республіки Крим, областей, а також матеріалів лісовпорядкування.

У разі відсутності зазначених схем, планів і програм або інших матеріалів пропозиції щодо виділення лісових ділянок для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей можуть вносити органи Держлісагентства, власники лісів або

постійні лісокористувачі, заінтересовані підприємства, установи, організації і громадяни.

35. На основі функціонального зонування лісів і визначення рівня рекреаційного навантаження приймається рішення щодо рекреаційної придатності конкретної території, вибору місць розміщення рекреаційних об'єктів, здійснення прогнозування можливої деградації лісових екосистем, планування господарських і природоохоронних заходів, спрямованих на усунення або запобігання негативному впливу надмірного рекреаційного навантаження.

ПОРЯДОК

видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів

8. Лісовий квиток видається власником лісів або постійним лісокористувачем для:

- заготівлі другорядних лісових матеріалів;
- здійснення побічних лісових користувань;
- використання корисних властивостей лісів на умовах короткострокового тимчасового користування.

Форма лісового квитка наведена у додатку 2 до цього Порядку.

9. Лісовий квиток видається щороку на підставі лімітів використання лісових ресурсів під час заготівлі другорядних лісових матеріалів, здійснення побічних лісових користувань (у межах території та об'єктів природно-заповідного фонду – за погодженням з органом виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями).

10. Для видачі лісового квитка підприємства, установи, організації і громадяни (далі – лісокористувачі) подають заявку на використання лісових ресурсів.

11. Передача лісового квитка іншому лісокористувачеві може здійснюватися власником лісів або постійним лісокористувачем, які видали квиток, на підставі письмової заяви. Відмітка про передачу лісового квитка робиться в усіх його примірниках.

12. З моменту видачі лісорубного або лісового квитка виділені лісокористувачеві лісові ділянки (лісосіки) здаються під його охорону.

13. Рішення про видачу, відмову у видачі лісорубного або лісового квитка приймається у строки, встановлені законом.

* Органи Держлісагентства, постійні лісокористувачі подають до п'ятого числа місяця, наступного за звітним кварталом, органам державної податкової служби перелік підприємств, установ, організацій і громадян, яким в установленому порядку видано лісорубний або лісовий квиток.

14. Лісорубний або лісовий квиток може бути анульований за рішенням органів Держлісагентства, власників лісів або постійних лісокористувачів, які видали квиток, відповідно до закону.

16. Строк зберігання виданого лісорубного або лісового квитка – 10 років.

Додаток 2
до Порядку

Серія _____
N _____

ЛІСОВИЙ КВИТОК
" ____ " _____ 20__ р.

Область _____ Район _____

Власник лісів або постійний лісокористувач _____

Лісництво _____

На підставі _____

дозволяється _____
(найменування лісокористувача, його адреса)

здійснювати _____ в обсягах:
(вид спеціального використання лісових ресурсів)

Категорія лісів	Номер кварталу	Номер виділу, ділянки	Площа, гектарів	Дозволений обсяг використання		Ціна одиниці виміру, гривень	Загальна сума, гривень
				одиниця виміру	кількість		

Усього _____

Строк внесення плати за використання лісових ресурсів _____

Особливі умови _____

Строк користування з " ____ " _____ 20__ р. по " ____ " _____ 20__ р.

МП Лісовий
квиток
видав _____
(підпис)

Лісовий
квиток
виписав _____
(підпис)

З Правилами заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань, Правилами використання корисних властивостей лісів та Правилами пожежної безпеки в лісах ознайомлений.

Лісокористувач _____
(підпис)

Відмітка про результати використання лісових ресурсів (корисних властивостей лісів) і внесення плати _____

ПОРЯДОК
заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних
лісових користувань в лісах України (витяг)

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Порядок встановлюється з метою раціонального використання другорядних лісових матеріалів, невиснажливого здійснення побічних лісових користувань для задоволення потреб населення і виробництва в лісових ресурсах і є обов'язковим для виконання всіма постійними і тимчасовими лісокористувачами.

Зазначені лісові ресурси використовуються в порядку спеціального і загального використання.

2. Заготівля другорядних лісових матеріалів та здійснення побічних лісових користувань (включаючи спеціально створені для цього насадження) для потреб виробничої та комерційної діяльності відносяться до спеціального використання, провадяться за плату на підставі спеціального дозволу – лісового квитка і тільки у межах відведених земельних ділянок лісового фонду.

Форма лісового квитка і порядок його видачі визначаються законодавством.

3. Збір громадянами у лісах дикорослих трав'янистих рослин, квітів, грибів, ягід, горіхів та інших плодів для власного споживання належить до загального використання лісових ресурсів і провадиться безкоштовно.

4. Загальне використання лісових ресурсів місцевого значення може бути обмежене місцевими органами державної виконавчої влади та органами місцевого самоврядування згідно із законодавством.

5. Дія цього Порядку не поширюється на заготівлю деяких ресурсів (лікарської сировини, ягід тощо) та здійснення користувань (заготівля сіна, випасання худоби тощо) на сільськогосподарських угіддях, наданих для потреб лісового господарства.

6. Заготівля другорядних лісових матеріалів і побічні лісові користування повинні здійснюватися способами та у терміни, що виключають можливість заподіяння шкоди лісу.

ЗАГОТІВЛЯ ДРУГОРЯДНИХ ЛІСОВИХ МАТЕРІАЛІВ

Заготівля пнів

7. Деревні пні заготовляються для одержання осмолу (сировина для смолоскипидарного виробництва) та дров.

До початку робіт, пов'язаних заготівлею пнів, лісокористувачі складають технологічні карти. Тимчасові лісокористувачі повинні погоджувати технологічні карти з постійними лісокористувачами.

Терміни проведення робіт визначаються постійними лісокористувачами і зазначаються у лісовому квитку.

8. Викорчвані пні очищають від залишків ґрунту, розробляють на частини і складають у штабелі біля доріг; їх облік здійснюють у складових кубічних метрах.

9. Після завершення робіт територія, де заготовлялися пні, повинна бути приведена до стану, придатного для лісогосподарського використання.

10. Забороняється заготівля пнів у п'ятдесятиметровій смузі постійних водотоків.

Заготівля лубу

11. Луб заготовляється шляхом знімання кори з дерев, призначених для рубки у поточному році. Робота проводиться в період інтенсивного руху соків (квітень-травень). Луб обраховується у вагових одиницях.

Заготівля кори

12. Кора деревних порід заготовляється з метою одержання лікарської та технічної сировини (кора дуба, крушини, калини, ялини тощо), а також – сировини для виробництва дьогтю.

13. Кору для медичних цілей дозволяється заготовляти у весняний період із дерев та чагарників, призначених для рубки в поточному році.

Заготівля кори для технічних потреб допускається в терміни і в обсягах, що забезпечують своєчасне відновлення і відтворення її запасів.

14. Кора для виробництва дьогтю (берест) заготовляється з дерев берези діаметром понад 12 сантиметрів, призначених до рубки в найближчі два роки.

Знімання бересту з дерев здійснюється у весняно-літній та осінній періоди без пошкодження лубу і камбію. Висота знімання бересту на дереві не повинна перевищувати половини загальної його висоти.

Заготівля бересту із зрубаних і вітровальних дерев провадиться протягом року.

Заготівля деревної зелені

15. До деревної зелені належать дрібні пагони та гілки з дерев, підліску, підросту та цілі дерева, що заготовляються для приготування корму тваринам, а також для технічних, ритуальних та інших потреб.

16. Сировинну базу деревної зелені визначають постійні лісокористувачі на пробних ділянках. Облік деревної зелені здійснюють у вагових одиницях, цілих дерев – у штуках.

17. Заготівлю деревної зелені провадять на спеціально визначених ділянках або суміщають з проведенням інших видів рубок. Із дерев, що ростуть, зелень заготовляють тільки під час обрізування гілок при формуванні крони.

ЗДІЙСНЕННЯ ПОБІЧНИХ ЛІСОВИХ КОРИСТУВАНЬ

Заготівля (збирання) дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин

18. Основу ресурсної бази для заготівлі в лісах дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин становлять:

– ягідники у разі проективного покриття ними понад 10 відсотків площі земель лісового фонду і лікарські рослини – 5 відсотків;

– насадження, у складі яких нараховується понад 50 плодових і горіхоплідних кущів і дерев на гектарі.

19. Обсяги щорічних заготівель продукції встановлюються постійними лісокористувачами на підставі матеріалів лісовпорядкування.

20. Заготівля дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин, технічної сировини провадиться способами, що виключають виснаження їх ресурсів.

21. Збір рослин (їх частин) і грибів, занесених до Червоної книги України, забороняється.

22. Заготівля лісових продуктів для одержання харчової та лікарської сировини в лісах, де здійснювалися заходи боротьби із шкідниками та хворобами з використанням хімічних засобів, і в лісонасадженнях, що знаходяться у смузі відводу автомобільних шляхів і зонах впливу хімічних та промислових виробництв, провадиться з дотриманням відповідних санітарних норм і правил.

23. Оптимальні терміни заготівель дикорослих плодів і грибів визначаються постійними лісокористувачами, виходячи із календарних термінів їх досягання і зазначаються у лісовому квитку.

24. Під час збирання лікарських рослин необхідно дотримуватись таких вимог:

– заготовляти підземні частини рослин (коріння, кореневища, бульби, цибулини) тільки після досягання і осипання насіння, залишати частину рослин для відновлення заростей, а молоді рослини – для подальшого росту;

– зрізати траву без грубих приземних частин, не виривати рослини з корінням, кореневищами, бульбами, цибулинами;

– заготовляти кору тільки на деревах, призначених для рубки у поточному році, бруньки – ранньою весною до їх набухання і розпускання;

– залишати кращі екземпляри квіток і суцвіть для запилення і наступного відновлення рослин, не допускати зрізування та обламування гілок дерев і чагарників.

25. Збір лікарської сировини допускається в таких межах (від загального біологічного запасу на ділянці):

– підземних частин рослин (коріння, кореневища, бульби, цибулини) – до 10 відсотків;

– трави, листя, квіток, суцвіть трав'янистих рослин, дерев і чагарників – до 40 відсотків.

26. Постійні лісокористувачі під час здійснення побічних користувань зобов'язані забезпечувати невиснажливість ресурсів харчових, лікарських і технічних рослин з урахуванням збереження цілісності екосистем:

– здійснювати агротехнічні заходи сприяння природному відтворенню рослин та підвищенню їх продуктивності;

– підтримувати лісові ділянки, де здійснюються побічні лісові користування, у належному санітарному стані;

– забезпечувати охорону ягідників, плодових, горіхоплідних та інших насаджень, заростей лікарських рослин тощо від хижацького використання і знищення.

27. Заготівля рослинної сировини на одній і тій же території проводиться періодично, зокрема:

– суцвіть, плодів, інших надземних органів однорічних рослин – один раз на два роки;

– надземних частин багаторічних рослин (листя, стебла, бруньки) – один раз на п'ять років;

– підземних частин всіх рослин – один раз у десять років.

Заготівля деревних соків

28. Ресурсною базою для заготівлі соків є:

– придатні для підсочки дерева спеціально створених для цієї мети насаджень;

– ділянки лісу, які виділяються за 10 років до рубки головного користування або інших видів рубок (у разі призначення насадження до рубки);

– пні дерев, зрубаних напередодні соковиділення.

До ресурсної бази не включають деревостани III і нижчих класів бонітету, насадження з діаметром дерев до 20 сантиметрів та за наявності на одному гектарі менш як 50 дерев з діаметром понад 20 сантиметрів.

29. Сезон підсочки починається з настанням вегетаційного періоду.

Для добування соку на придатних для цього деревах свердлять на висоті 30-50 сантиметрів від поверхні землі канали діаметром до 1,5 сантиметра, завглибшки до 5 сантиметрів (без урахування товщини кори). З метою полегшення свердління зачищають сокирою або стругом кору дерева, не допускаючи пошкодження луб'яного шару.

Перед свердлінням каналів роблять пробні уколи в кору до деревини. Поява краплин соку свідчить про можливість його заготівлі.

Заготівля соків шляхом зарубів і запилів на деревах забороняється.

30. На деревах діаметром 20-24 сантиметри робиться один канал, діаметром 28-32 сантиметри - два, діаметром 36 сантиметрів і більше - три канали.

У разі коли на дереві роблять два і більше підсочних каналів, вони розташовуються по обводу стовбура на відстані 5-10 сантиметрів з таким розрахунком, щоб із двох каналів сік стікав в один сокоприймач.

31. Після закінчення сезону канали замазують садовим варом, віконною замазкою, живичною пастою або глиною з вапном. У наступний сезон канали закладають на рівні каналів першого року підсочки з додержанням установлених інтервалів.

32. У разі погіршення санітарного стану насаджень заготівля соку припиняється достроково на підставі висновку лісопатолога.

Розміщення пасік

33. Найбільш придатними для розміщення пасік є мішані ліси з наявністю медоносів: липи, клена, верби, горобини, жимолості, крушини, глоду, чорниці, малини, вересу, калини, терну тощо.

Період розміщення вуликів і пасік визначається залежно від календарних термінів цвітіння медоносів.

34. Місця розміщення вуликів і пасік визначаються постійними користувачами земельних ділянок лісового фонду з урахуванням умов ведення лісового господарства та спеціального використання лісових ресурсів.

35. З метою раціонального використання медоносів лісу і лучного різнотрав'я ділянки для розміщення вуликів і пасік виділяються переважно на узліссях, галявинах та інших не вкритих лісовою рослинністю землях.

36. На ділянках для розміщення вуликів і пасік дозволяється спорудження тимчасових (не капітальних) будівель без права вирубування дерев і чагарників, розчищення та розорювання земельних ділянок лісового фонду.

37. Розміщення пасік у місцях масового відпочинку людей забороняється.

Заготівля сіна і випасання худоби

38. Для сінокосіння можуть використовуватися незаліснені зруби, галявини та інші не вкриті лісовою рослинністю землі, на яких не очікується природне лісовідновлення.

В окремих випадках для заготівлі сіна можуть використовуватися міжряддя лісових культур, плантацій, зріджені лісонасадження.

39. Початком заготівлі сіна на природних злакових травостоях є фаза колосіння, а бобових трав - фаза бутонізації - початок цвітіння. У разі наявності у травостої видів рослин, віднесених до Червоної книги України, термін заготівлі сіна визначається за погодженням з органами охорони навколишнього природного середовища.

Термін сінокосіння зазначається у лісовому квитку.

40. Випасання худоби, за винятком кіз, дозволяється на вкритих і не вкритих лісовою рослинністю землях лісового фонду, якщо це не завдає їм

шкоди. Місця та терміни випасання худоби зазначаються у лісовому квитку.

41. На територіях об'єктів природно-заповідного фонду випасання худоби може здійснюватися лише за умови, що воно не суперечить їх цільовому призначенню.

42. Випасання худоби забороняється:

– у державних захисних і полезахисних лісових смугах, протиерозійних лісах, особливо цінних лісових масивах, лісах першого та другого поясів зон санітарної охорони джерел водопостачання, лісах першої і другої зон округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій та інших категорій захисності лісів, де це передбачено законодавчими актами;

– на площах лісових культур, природних молодняків і у насадженнях з наявністю життєздатного підросту - до досягнення ними висоти, коли вершини не пошкоджуються тваринами, на лісонасінневих та інших плантаціях, а також ділянках, де проводяться заходи сприяння природному поновленню лісів;

– на зрубках та інших не вкритих лісовою рослинністю землях, призначених для природного відновлення лісів;

– на площах з легкорозмивними та легкорозвіюваними ґрунтами та у місцях масового зростання ягідників і грибів;

– без пастуха, за винятком випасання на огорожених ділянках або на прив'язі;

– з використанням собак.

За рішенням місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, в межах їх компетенції, можуть передбачатись також інші обмеження випасання худоби в лісах.

43. Власники худоби зобов'язані за вказівкою постійних лісокористувачів зводити огорожі навколо прогонів для худоби та пасовищ, розташованих поблизу лісових культур, розсадників та інших ділянок лісу.

Збирання лісової підстилки

44. Збирання лісової підстилки допускається в окремих випадках у лісах другої групи, причому на одній і тій же площі не частіше ніж один раз протягом 5 років. Термін збирання зазначається у лісовому квитку.

45. Збирання лісової підстилки забороняється на лісових ділянках, розташованих у бідних лісорослинних умовах, на ділянках, де ґрунти піддаються ерозії, та в місцях масового розмноження грибів.

Заготівля очерету

46. Заготівля очерету провадиться на земельних ділянках лісового фонду з урахуванням збереження сприятливих умов для життя диких тварин і птахів, інших вимог охорони навколишнього природного середовища. Терміни заготівлі очерету зазначаються у лісовому квитку.

Правила використання корисних властивостей лісів (витяг)

І. Загальні положення

1.1. Ці Правила встановлюють норми і вимоги щодо використання корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт.

1.2. Використання корисних властивостей лісів може здійснюватися у порядку загального та спеціального використання.

1.3. У порядку загального використання корисних властивостей лісів громадяни мають право вільно, безоплатно та без видачі спеціального дозволу на використання лісових ресурсів перебувати у лісах державної та комунальної власності, а також за згодою власника - у лісах приватної власності. Використання корисних властивостей лісів здійснюється громадянами з метою задоволення власних культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних та туристичних цілей.

1.4. Використання корисних властивостей лісів у порядку спеціального використання поділяється на постійне або тимчасове та здійснюється постійними або тимчасовими лісокористувачами, власниками лісів. Тимчасове користування може бути довгостроковим та короткостроковим.

1.5. Використання корисних властивостей лісів на умовах довгострокового тимчасового користування здійснюється на підставі договору довгострокового тимчасового користування лісами, який укладається між постійним лісокористувачем або власником лісів, з одного боку, та тимчасовим лісокористувачем, з іншого боку, після прийняття рішення відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

1.6. Використання корисних властивостей лісів на умовах короткострокового тимчасового користування здійснюється на підставі лісового квитка, який видається тимчасовому лісокористувачу в установленому порядку постійним лісокористувачем або власником лісів.

1.7. У порядку спеціального використання корисні властивості лісів можуть використовуватись постійними та тимчасовими лісокористувачами, власниками лісів.

1.8. Використання корисних властивостей лісів на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду здійснюється з дотриманням їх режиму відповідно до вимог чинного природоохоронного законодавства та цих Правил.

II. Виділення лісових ділянок для використання корисних властивостей лісів

2.1. Використання корисних властивостей лісів у порядку спеціального використання здійснюється на виділених для цієї мети лісових ділянках.

2.2. Виділення лісових ділянок у тимчасове користування здійснюється без вилучення земельної лісової ділянки у постійного лісокористувача (власника лісів). Передача тимчасовими лісокористувачами виділених їм лісових ділянок іншим особам не допускається.

2.3. Лісові ділянки для проведення освітньо-виховних цілей виділяються навчальним та освітньо-виховним закладам, що здійснюють освітньо-виховну діяльність, пов'язану з поширенням знань у галузі лісового господарства або екології.

2.4. Лісові ділянки для проведення науково-дослідних робіт виділяються науковим установам та іншим установам і закладам, які мають у своєму складі спеціалізований підрозділ, що здійснює наукову діяльність у сфері лісового господарства або екології.

2.5. Виділення лісової ділянки на місцевості для використання корисних властивостей лісів здійснює постійний лісокористувач (власник лісів).

2.6. Передача лісової ділянки тимчасовому лісокористувачу проводиться за актом приймання-передачі з дотриманням вимог Порядку спеціального використання лісових ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 761, та цих Правил.

2.7. Строки надання у довгострокове тимчасове користування лісів та розміри лісових ділянок, що виділяються у тимчасове користування, повинні відповідати реальним можливостям тимчасового лісокористувача для їх ефективного використання (наявність необхідних фінансових та матеріальних ресурсів, кваліфікованих кадрів, господарських можливостей тощо).

III. Рекреаційна придатність лісів

3.1. Оцінка рекреаційної придатності лісів здійснюється при лісовпорядкуванні методами ландшафтної таксації на лісотипологічній основі або при обстеженнях, які виконують постійні лісокористувачі (власники лісів).

3.2. При оцінці рекреаційної придатності лісів визначаються такі показники:

- тип ландшафту;
- ступінь стійкості до рекреаційних навантажень;
- стадії рекреаційної дигресії;
- рекреаційна, санітарно-гігієнічна та естетична оцінки;
- оцінка пішохідної доступності;
- ступінь благоустрою території;

– доступність території для огляду тощо.

3.3. Ліси за придатністю до використання корисних властивостей лісів поділяються на рекреаційно придатні, багатофункціональні і рекреаційно непридатні.

3.4. До рекреаційно придатних лісів належать:

– ліси у межах міст, селищ та інших населених пунктів;

– ліси навколо нелінійних рекреаційних об'єктів;

смуги лісу вздовж постійних, затверджених в установленому порядку, лінійних рекреаційних об'єктів.

3.5. До багатофункціональних лісів належать ліси різних категорій із високим рекреаційним потенціалом, у яких рекреаційна функція не є основною.

У багатофункціональних лісах одночасно із використанням рекреаційних якостей насаджень поєднуються всі види лісокористування з урахуванням специфіки кожного об'єкта та інтенсивності його використання в рекреаційних цілях.

3.6. До рекреаційно непридатних лісів належать:

– ліси на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, де заборонена рекреаційна діяльність;

– ліси, що розташовані у межах поясів зон санітарної охорони водних об'єктів;

– ліси наукового призначення, унікальні за породним складом, продуктивністю і генетичними властивостями лісові ділянки, на яких зростають реліктові, ендемічні види дерев, що мають велике наукове значення;

– захисні ліси на стрімких гірських схилах, у селенебезпечних басейнах та на схилах лавинонебезпечних басейнів;

– лісові ділянки із стиглими і перестійними деревостанами, можливими для експлуатації;

– лісові ділянки із деревостанами, можливими для експлуатації, за один клас до віку стиглості;

– малопривабливі лісові ділянки (заболочені, забрудненні тощо) та інші.

Рекреаційно непридатні ліси можуть використовуватись для освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт.

3.7. На основі визначення рекреаційних навантажень приймається рішення щодо рекреаційної придатності конкретної території для використання корисних властивостей лісів. Рекреаційна придатність лісів враховується також при виборі місць розміщення рекреаційних об'єктів, прогнозування можливої деградації лісових екосистем, планування господарських і природоохоронних заходів, спрямованих на усунення або запобігання негативному впливу надмірних рекреаційних навантажень.

IV. Цілі та напрями використання корисних властивостей лісів

4.1. Використання лісових ділянок для культурно-оздоровчих та рекреаційних цілей здійснюється з метою забезпечення масового відпочинку та оздоровлення громадян, що включає в себе організацію:

- дозвілля на існуючих туристичних базах, кемпінгах, базах відпочинку, дитячих та спортивних таборах, стаціонарних та пересувних (наметових) оздоровчих таборах, інших аналогічних об'єктах, що використовуються для відпочинку;

- проведення культурно-оздоровчих заходів (оглядів, конкурсів, вистав, гулянь);

- прогулянок у лісі, відпочинку біля води;

- прогулянок верхи на конях, на велосипедах;

- проведення екскурсій;

- профілактики захворювань і лікування громадян.

4.2. Використання лісових ділянок для спортивних цілей здійснюється з метою проведення спортивних змагань, спартакіад, фізкультурно-оздоровчих фестивалів, навчально-тренувальних зборів, занять з різних комплексів фізичних вправ, інших спортивно-масових заходів спортивно-оздоровчого характеру.

4.3. Використання лісових ділянок для туристичних цілей здійснюється з метою організації та забезпечення маршрутного, похідного туризму (з пересуванням по маршруту пішки, на автомобілі, на лижах, верхи на конях та інших засобах), що має в основному оздоровчі та пізнавальні цілі.

4.4. Використання лісових ділянок для науково-дослідних робіт спрямовується на застосування одержаних знань з метою вирішення конкретних завдань в галузі охорони, захисту, раціонального використання і розширеного відтворення лісів та інших компонентів природи.

4.5. Використання лісових ділянок з освітньо-виховною метою спрямовується на поширення знань про охорону, захист, раціональне використання і розширене відтворення лісів та інших компонентів природи, виховання у громадян екологічної культури.

4.6. При використанні лісових ділянок для освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт допускається створення і використання на лісових ділянках полігонів, дослідних площадок для проведення наукових досліджень з вивчення природи лісу, навчання з питань охорони, захисту, використання та відтворення лісів.

V. Умови використання корисних властивостей лісів

5.1. Умови та особливості використання корисних властивостей лісів на конкретних ділянках, виділених для цієї мети, встановлюються з урахуванням схем районного планування, генеральних планів розвитку населених пунктів, програм розвитку лісового господарства Автономної

Республіки Крим, областей, а також матеріалів лісовпорядкування з урахуванням:

- режиму використання й ведення господарства в них;
- визначення ступеня навантаження в зонах відпочинку й установлення режиму відвідування;
 - загального порядку організації відпочинку на території з установленням місць і форм обслуговування відпочиваючих (автостоянок, влаштування місць нічлігу, культурно-освітніх центрів тощо);
 - туристичних маршрутів, теренкурів (лікувально-прогулянкові маршрути) та регламентація їхнього використання;
 - особливостей умов місцевості, де відвідування регулюється строками через небезпеку осипів, зсувів, снігових лавин та інших стихійних явищ;
 - засобів протипожежної профілактики та інших особливостей, що визначають систему заходів щодо посилення охорони й раціонального використання лісових ресурсів тощо.

У разі відсутності зазначених схем, планів і програм або інших матеріалів пропозиції щодо виділення лісових ділянок для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей можуть вносити територіальні органи Держлісагентства, власники лісів або постійні лісокористувачі, заінтересовані підприємства, установи, організації і громадяни.

5.2. Використовуючи корисні властивості лісів у порядку загального використання, громадяни зобов'язані виконувати вимоги пожежної безпеки та санітарних правил у лісах, берегти ліс та природні ландшафти, раціонально користуватися ними способами і в обсягах, що не завдають шкоди відтворенню цих ресурсів.

5.3. При використанні корисних властивостей лісів для культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних цілей тимчасовий лісокористувач забезпечує на виділеній лісовій ділянці створення сприятливих умов для перебування громадян шляхом проведення робіт з благоустрою цих ділянок. При виконанні робіт з благоустрою лісової ділянки мають зберігатись ліси та природні ландшафти, дотримуватись правила пожежної безпеки та санітарні правила в лісах.

5.4. Права та обов'язки постійних або тимчасових користувачів, власників лісів визначаються Лісовим кодексом України, умовами договору або лісовим квитком.

5.5. Заходи щодо благоустрою лісової ділянки повинні бути спрямовані на збереження лісового середовища в умовах рекреаційних навантажень, створення необхідного комфорту та зручностей для відпочиваючих і включати в себе:

- оформлення входу;
- облаштування майданчиків для стоянки автомобілів;
- встановлення контрольних-пропускних пунктів;

- облаштування оглядових майданчиків, санвузлів;
- виготовлення та встановлення покажчиків, художніх барельєфів та скульптур;
- улаштування драбин, перил на маршрутах;
- облаштування місць розведення багать;
- установа урн для сміття, облаштування спусків до води, благоустрій природних джерел, облаштування дорожньо-стежкової мережі;
- інші заходи, необхідні для цілей використання лісової ділянки.

5.6. При використанні корисних властивостей лісів не допускається пошкодження лісових насаджень, рослинного покриву та ґрунтів, засмічення та забруднення виділеної лісової ділянки та прилеглої до неї території.

5.7. За зверненням тимчасового лісокористувача на виділеній лісовій ділянці постійний лісокористувач (власник лісів) за наявності відповідних підстав проводить рубки формування і оздоровлення лісів, що мають на меті створення сприятливих умов для відпочинку.